

6. Старєва А. М. Предметно-методична компетентність учителя суспільствознавчих дисциплін (в умовах запровадження нових Державних освітніх стандартів) / А. М. Старєва // Методист. – 2013. – № 4. – С. 25–30.

REFERENCES

1. Golovan MS Competence and competence: the experience of theory, the theory of experience / MS Golovan // Higher Education of Ukraine. - 2008. - No. 3. - From 23-30.
2. State standard of basic and complete secondary education. - [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
3. Encyclopedia of Education [Chief Editor V.G. Kremen]. - K.: Yurincom Inter, 2008. - 1040 p.
4. Man and the world with teaching methods: state examination: methodical manual for students of the Faculty of History of full-time and part-time study / compiled by Z. O. Vozn. - Uman: FOP Yellow, 2015 - 148 pp.
5. Smagin I. I. Social Science Students' Competence: Concept, Content, Structure / I. I. Smagin // Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. - 2014. - Vip. 4. - P. 39-44.
6. Stareva AM The subject-methodical competence of the teacher of social sciences disciplines (in the conditions of the introduction of new state educational standards) / AM Stareva // Methodist. - 2013. - № 4. - P. 25-30.

УДК 378.147:371.13

Недайвода Ю.В.

Ворожбянська загальноосвітня
школа І-ІІІ ступенів № 3
Білопільської районної ради
Сумської області

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ОСЕРЕДОК ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ

У статті розкриваються методи та прийоми виховання патріотизму та національної свідомості учнів, досліджується місце і роль музейно - педагогічних засобів у навчально-виховному процесі, аналізується діяльність музею при навчальному закладі як важливого засобу формування всебічно розвинутої особистості, подаються основні завдання шкільного музею як динамічного, інтерактивного освітнього простору, характеризується діяльність музею краєзнавчого профілю.

Ключові слова: патріотизм, музейне середовище, виховання особистості, музейно-педагогічні принципи, методи та прийоми, музей при навчальному закладі.

Недайвода Ю.В. Школьный музей как центр воспитания патриотизма и национального сознания учеников

В статье раскрываются методы и приемы при воспитании патриотизма и национального сознания, исследуется место и роль музейно-педагогических средств в учебно-воспитательном процессе, анализируется деятельность музея при учебных заведениях, как важного средства формирования всесторонне развитой личности, выделяются основные задачи школьного музея как динамического, интерактивного образовательного пространства, характеризуется деятельность музеев краеведческого профиля.

Ключевые слова: патриотизм, музейная среда, воспитание личности, музейно-педагогические принципы, методы и приемы, музей при учебном заведении.

Nedayvoda Y.V. School museum as the center of education of patriotism and national consciousness of students

Abstract: The present article deals with the methods and techniques of national education, discusses the role of patriotism and national consciousness of students. The place and the role of museum in the educational process are identified. The author analyzes the activity of the museum at an educational institution as an important means for the formation of a fully developed personality. Much attention is given to the main tasks of the school museum as a dynamic, interactive educational space. The activity of local history museum is described.

Key words: patriotism, museum environment, the personality upbringing, principles in museum pedagogy, methods and techniques, museum at an educational institution.

«Нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді» [6].

Сьогодні Україна переживає найскладніші часи за всю добу своєї незалежності. Із одного боку - справжнє піднесення патріотизму, а з іншого... Дуже прикро чути такі вислови: «Що дала мені ця країна? Чому я повинен її захищати? Це справа уряду!» ...

Чому значна частина українців так вважає? Що призвело до цього? Може, це розчарування останніх десятиліть чи уроки всієї попередньої української історії? А, можливо, проблема в тому, що молодь поняття «патріотизм» розуміє поверхнево?

Розуміючи завдання української національної школи, будучи глибоко переконаною в тому, що майбутнє України належить саме тим, хто зараз за партами, я як педагог, історик, громадянин України вважаю

своїм завданням виховати людину-патріота, якій притаманні почуття внутрішньої свободи, гордості за свою країну. Тому метою моєї діяльності стала проблема «Шкільний музей як осередок виховання патріотизму та національної свідомості учнів»

На допомогу прийшов досвід відомих учених: Я.А. Каменського, В.О. Сухомлинського, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, О.Я. Савченко, С.Ф. Русової, Г.С. Сковороди, І. Д. Беха та багатьох інших.

Так, наш земляк Антон Семенович Макаренко відзначав, що патріотизм виявляється не тільки в героїчних вчинках. Педагог уважав, що він проявляється у виконанні роботи людиною, адже патріот завжди буде прагнути працювати для розвитку рідної країни. Особливе значення в дослідженні питань патріотичного виховання мають роботи Василя Сухомлинського, який вважав, що школа повинна виховувати у молоді прагнення до беззавітного служіння Батьківщині, до активної трудової і суспільної діяльності.

Формування національної самосвідомості учнівської молоді є головною засадою патріотичного виховання. Якщо людина не відчуває себе в душі українцем, то виховати патріота неможливо. Тож уміло спрямувати учнів на такий шлях – головна мета моєї практичної діяльності.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що виховати громадянина-патріота означає підготувати підростаючу особистість до участі в розв'язанні навчальних і перспективних завдань держави, до управління її справами і виконання функцій громадського діяча та захисника Батьківщини. Для цього потрібно сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою дій, учинків, поведінки. Саме патріотизм, громадянськість повинні об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть було нашою метою, - незалежну державу. Одним із важливих об'єднавчих чинників у суспільстві може слугувати збереження культурної та історичної спадщини.

Пізнання Батьківщини здійснюється на уроках, екскурсіях, в уявних подорожах по країні, походах по рідному краю, маршрути яких із кожним роком розширюються.

Формування наукового кругозору учнів, соціалізація школярів, ставлення їх громадянськості, виховання високих моральних якостей та естетичних смаків можна здійснювати через взаємодію школи і музею. Сутність взаємодії музею і школи в тому, що навчання і виховання, пропаганда знань про природу і суспільство, історію та культуру ведеться на прикладі справжніх пам'яток матеріальної та духовної культури. Ця обставина стає надзвичайно важливою, коли мова йдеться про підростаюче покоління. Адже школяр, підліток, який щойно вступає в життя, найбільше потребує не тільки аргументованої, але й емоційної виразної інформації.

Музей у школі, музей для учнів, музей як продовження навчально - виховного процесу - таким є «Музей Міста» у Ворожбянській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 3, який був створений за ініціативою адміністрації школи та педагогічного колективу в 2004 році напередодні святкування 50-річчя школи, зареєстрований у мережі шкільних музеїв України, а з 17 червня 2016 року - зразковий музей.

Музей у нашому навчальному закладі - один із найважливіших засобів, завдяки якому удосконалюється весь процес комплексного навчання і виховання учнів, розвивається інтерес до історії, звичаїв, традицій, розширюється кругозір. Музейна робота спрямована на розвиток пошукової діяльності, творчості, активності учнів, що реалізується через збирання, вивчення, обробку, збереження, оформлення, пропаганду матеріалу. У процесі пошукової діяльності діти реалізують свої можливості і бажання.

Музей став справжньою школою громадського виховання. Адже цілеспрямована спільна робота з його створення розкрила творчі можливості і здібності багатьох дітей, допомогла знайти своє я, самовизначитися.

Краєзнавчий музей веде роботу в різних напрямках: історія міста, школи; культура краю (мистецтво, література). Найголовнішим є те, що робота музею дає змогу широко використовувати зібрані матеріали в навчально-виховному процесі (на уроках, виховних годинах, святах, зустрічах, семінарах, під час занять гуртків).

У краєзнавчий напрям включено елементи етнографії: вивчення обрядів, традицій, звичаїв, ремесл.

Маємо надію, що робота в музеї наблизить підростаюче покоління до історії свого народу, виховатиме небайдужих людей, справжніх громадян рідної держави.

Музей працює згідно з планом роботи, який складається радою музею на рік. Працівники ведуть книгу обліку відвідувачів і проведених екскурсій, масових заходів, навчальних занять, прийому та видачі експонатів, книгу відгуків про музей, інвентарну книгу.

Згідно тематико-експозиційного плану робота музею спрямована на удосконалення навчально-виховного процесу; розширення й поглиблення загальноосвітньої підготовки учнівської молоді засобами позакласної і позашкільної роботи; формування у підростаючого покоління розуміння нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього України; участь у формуванні, збереженні і раціональному використанні музейного фонду; вивчення, охорону й пропаганду пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-освітньої роботи серед учнівської молоді та інших верств населення.

Ефективність використання шкільного музею в навчанні багато в чому визначається різноманітністю форм і методів класної і позакласної роботи, що включає музейний матеріал в навчальний процес. У практиці нашої школи склалися наступні види

- навчальна екскурсія до музею;
- урок-екскурсія в музеї;
- використання музейних предметів, що використовуються як навчальні посібники на уроці;
- демонстрація музейних предметів під час бесіди вчителя;
- підготовка доповідей і повідомлень, що використовуються для уроків за завданнями вчителя на основі самостійної роботи учнів у музеї;
- проведення навчально-практичних конференцій.

Учителі, використовуючи можливості музею, у процесі викладання поєднують прийоми навчання з методами пізнання: вони не тільки повідомляють інформацію, але і демонструють шляхи її отримання. Шкільний музей допомагає виховувати дослідницьку активність, розвиває творче мислення, прищеплює навички самостійного придбання знань.

Куточок українського побуту «Від дідусевого горища до бабусиної скрині» створено завдяки зусиллям учителів школи та її учнів, які привозили експонати з різних куточків нашої Сумщини. Тут розміщено зразок українського костюма, який носили в нашій місцевості, вишивані рушники, давні прядки та інші речі українського побуту кінця XIX – початку XX ст., видання Біблії та Євангелія, надруковані давньою кириличною абеткою.

Велике враження справляє на відвідувачів музею колекція банківських цінних паперів різних років. Під час проведення екскурсій ми виявили великий інтерес дітей до цієї теми, що і надихнуло на створення окремої експозиції «Історія держави в банківських цінних паперах». Учні з цікавістю сприймають розповідь про дану епоху, розглядаючи в якості експоната банкноту 1890 року або навіть перші гроші нашої молодшої держави. Зі щирою цікавістю вони розпитують, що таке Облігація державного займу.

Учні нашої школи брали активну участь у Всеукраїнському конкурсі науково – пошукових робіт «Голодомор 1932 – 1933 років. Україна пам'ятає». Результат багаторічної роботи : збір свідчень жертв голодомору; участь у різноманітних заходах, присвячених цій події, друковані матеріали з висвітленням цієї проблеми – усе це дало змогу систематизувати матеріал та створити в шкільному музеї експозицію «Голодомор України 1932-1933 років – геноцид українського народу».

Не зітреться із пам'яті людської безсмертний подвиг солдата – переможця. Зі стендів музею на нас дивляться ті, хто здійснив свою велику справу на нашій землі, ті, хто пам'ятає загиблих за волю і незалежність нашої Батьківщини.

Експозиція музею присвячена дослідженню бойового шляху загону спеціального призначення під командуванням генерала Чеснова, який захищав наше місто восени 1941 року під час наступу німецьких загарбників. Ще з початку 80-х років минулого століття в школі діяв пошуковий загін, учасники якого налагодили тісні стосунки із колишніми вояками Загону.

Музей є базою і для серйозної виховної роботи. Він зберігає пам'ять про традиції життя наших прадідів і підтримує ті (традиції), на яких виховується нинішнє покоління.

Одним із найбільш вдалих експериментів у музейній справі стало впровадження інноваційних моделей презентаційних екскурсій . Як правило екскурсію проводять 1-2 особи , які просто викладають певні факти . Як керівник шкільного музею я запропонувала своїм екскурсоводам «оживити» їх розповіді «монологіями від першої особи». Під час викладу інформації в матеріал екскурсії включається дитина, яка розказує про людину так, наче це вона сама. Спілкування починається з представлення, потім іде розповідь і, що важливо, екскурсанти можуть задати запитання екскурсоводу як до людини з іншої епохи. Найефективнішим такий прийом є при висвітленні подій Другої світової війни, коли діти хочуть знати про нагороди , місця, де відбувалися бойові дії, а також під час тематичних екскурсій «Історія школи в особах».

Прекрасним доповненням експозиції шкільного музею є твори живопису і графіки місцевих художників Лебедева Г., Кривохижі О.

У сучасних умовах однією з найефективніших форм роботи є проектування. Рада музею організувала роботу над створенням проекту «Історія школи в особах». Усю роботу поділено на 7 етапів. Поштовхом до вибору проблеми дослідження стала недостатня архівна база Музею історії школи щодо конкретних людей, які працювали в школі, чи є ветеранами педагогічної праці, видатних випускників школи.

У результаті проведеної роботи вдалося створити архівну добірку у вигляді систематизованої папки-портфоліо, де містяться матеріали про всіх ветеранів педагогічної праці із загальною інформацією ; індивідуальні папки з фотографіями , спогадами, побажаннями; розпочато створення бази даних про випускників школи , які займають активу життєву позицію та стали видатними людьми; створили добірку про вчителів школи, які є випускниками школи.

Збираються та оформляються матеріали з реалізації проекту зустрічі двох поколінь: воїнів Другої світової війни та АТО в Україні «Одна родина у двох війнах».

Однією з інновацій сьогодення можна розглядати і таку форму роботи як інтерактивне опитування(яке можна розглядати як афішування). Перш за все - це демонстрація ефективності роботи та визначення проблеми, над якою треба працювати, а також спосіб популяризації певних осередків, які діють у школі. Ми використали

дану форму роботи для того, перш за все, щоб визначити ефективність тієї просвітницької роботи, яку проводили, популяризуючи історію малої Батьківщини.

На базі музею працює історичний клуб, який допомагає накопичувати матеріал, поповнити фонди музею.

Юні історики зібрали достовірні відомості про заснування Ворожби, її розвиток протягом чотирьох століть. Зібрані матеріали оформлені в експозицію музею та тематичну папку «Історія нашого міста». Були використані такі джерела: енциклопедичне видання «Історія міст та сіл України»; збірник «Сумщина в іменах»; дослідницька робота місцевого краєзнавця Галушки В.О.; матеріали обласного архіву; спогади жителів міста.

Члени історичного клубу активно беруть участь у створенні міні - підручника для спецкурсу «Історія рідного краю». За результатами своєї роботи створили віртуальну екскурсію до Музею школи, яка дає можливість проводити екскурсію чи включати її елементи на будь-якому уроці чи виховному заході. На жаль, сьогодні ще немає програми, яка б дозволила більш ефективно її проводити, але в подальшому ми плануємо її модернізувати.

Історія школи фіксується в Книзі-Літописі. Ми створюємо електронний варіант літопису, на базі якого можливим стає створення інформаційного буклету з історії навчального закладу. Матеріали літопису були використані у книзі «Ворожба. Шлях у 350 років».

Благородні риси в учнів виховує волонтерський рух. Учні не залишаються байдужими, приймаючи участь у роботі дитячих груп милосердя, які працюють під девізом: «Роби людям тільки добро».

Помітний слід залишається у душах дітей після участі їх у проведенні зустрічі з ветеранами війни, воїнами-афганцями, ветеранами педагогічної справи та воїнами, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, до яких вони йдуть з власноруч виготовленими подарунками. Такі зустрічі, спілкування з ветеранами стають темами написання творів «Мій улюблений герой», «Враження від почутого і побаченого» та ін. Незабутніми залишаються зустрічі трьох поколінь-батьків, дітей і онуків.

Значний слід у душах дітей залишає на уроках історії, літератури, у позакласній роботі ознайомлення з фронтовими листами-трикутниками, написаними в окопах після бою, похоронками, листами-подяками, листами-спогадами.

Члени історичного клубу опікуються могилами полеглих воїнів та померлих педагогів навчального закладу.

Таким чином, у сферу музейної роботи нашої школи включаються всі вікові групи дітей, починаючи з молодших школярів і закінчуючи випускниками школи. Різноманітність форм науково - пошукової роботи дає можливість учням різних вікових груп поступово і кожен раз на новому рівні засвоювати музейну інформацію. Пошуковий та інформаційний матеріал, сконцентрований в музеї, допомагає прилученню школярів до подій, фактів минулих літ, пам'яті, історії свого народу.

І коли молода людина на запитання: «Де найкраще місце на землі?» із впевненістю зможе сказати: «Там найкраще, де я народився», ось тоді ми досягли своєї мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех, І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [Текст] / І. Бех, К. Чорна // Інформаційний збірник для дир. школи та зав. дит. садком. – 2015. – № 3-4. – С. 44-65. – Номер присвячений патріотичному вихованню.
2. Бондаренко, А.Ю. Фольклор як засіб формування національної свідомості школярів [Текст] / А.Ю. Бондаренко // Історія та правознавство. – 2015. – № 25-26. – С. 2-6.
3. Бондаренко О.Ю. Актуальні питання патріотичного виховання [Текст] / О.Ю. Бондаренко // Історія та правознавство. – 2014. – № 3. – С. 5-9.
4. Бондаренко, О.Ю. Як виховати патріота? Окремі аспекти практичного досвіду [Текст] / О.Ю. Бондаренко // Історія та правознавство. – 2014. – № 4. – С. 10-12.
5. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі /Л. А. Гайда. – К.: Шкільний світ, 2009 – 128 с.
6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] : додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
7. Методичні рекомендації щодо засад діяльності музеїв історичного профілю дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів [Текст] : додаток до листа МОН України від 22.05.2015 № 1/9-225 // Історія України. – 2015. – № 13. – С. 5-7.
8. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України // Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.10.2014 № 1195.
9. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [Текст]: указ президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015 // Школа. – 2015. -- №11. – С.86-93.